

УДК 681.3.01.: 021.6

Наталія САМОХІНА,

молодший науковий співробітник НБУВ

Розвиток процесів інтеграції бібліотечно-інформаційних ресурсів

У статті запропоновано впровадження нової парадигми інформаційного пошуку в інформаційно-пошукових системах наукових бібліотек, що передбачає, крім розвитку існуючих на сьогодні напрямів, підвищення релевантності пошуку, а також реалізацію оцінки інформативності знайдених документів.

Ключові слова: інформаційно-пошукові системи, інформатизація бібліотечних процесів, лінгвістичне забезпечення, штучний інтелект.

Процеси масового споживання інформаційних ресурсів потребують особливих підходів до їх організації та розвитку. Відповідність змісту інформації, яка надається, завдання користувачів, її повнота, своєчасність, форма подання є критеріями корисності інформаційного забезпечення, за ними судять, наскільки успішною є науково-інформаційна діяльність бібліотеки. З аналізу закономірностей розвитку науки, виробництва, інформаційних потоків і потреб можна зробити загальний висновок, що в сучасних умовах комплектувати, організовувати, зберігати складний потік видань, а також забезпечувати пошук і надання користувачам потрібної інформації, окремі бібліотеки і бібліотечні мережі вже не в змозі. Зростаюча необхідність інтеграції бібліотек і планованих методів її забезпечення зумовлена завданням підвищення ефективності і якості бібліотечної роботи, особливо у теперішній час, коли намітилося протиріччя між великими масштабами і високими темпами росту бібліотечних ресурсів та їх недостатньо повним використанням. У даній роботі окреслюються деякі стратегічні напрями діяльності бібліотек у електронному середовищі та створення теоретичних засад їх трансформації у багатопрофільні науково-дослідні центри глобального інформаційного простору.

Проблемам удосконалення процесів інтеграції бібліотечно-інформаційних інститутів багато уваги приділяли в своїх роботах такі відомі фахівці, як М. С. Карташов, Л. Й. Костенко, Я. Л. Шрайберг, А. О. Чекмарьов та інші [2; 3]. У даній статті висвітлюється актуальне питання адаптації способів інформування користувачів і комплексних технологій інформаційного забезпечення робіт, які

поки що не отримали широкого розповсюдження, але тенденції розвитку інформаційної технології такі, що при досягненні відповідного рівня засобів комп'ютерної техніки та автоматизованого управління інформаційними процесами можна очікувати переходу саме до цих технологічних систем.

Основною метою даної роботи є викладення шляхів розв'язання проблем бібліотечної інтеграції, яка розглядається як процес об'єктивно необхідний, і такий, що має конкретну направленість і здійснюється відповідно до основних бібліотечних цілей, а також виступає як специфічна закономірність бібліотечної системи. Слід наголосити, що бібліотечна інтеграція виступає не як тимчасове і випадкове явище, а як закономірний процес, як довгострокова тенденція, яку необхідно враховувати в управлінні бібліотечною справою.

Сучасна книгозбірня неможлива без використання нових технологій й нерозривно пов'язаних з ними нових форм бібліотечного і інформаційного забезпечення. Найважливіші завдання книгозбірень у сучасних умовах усе частіше формуються як забезпечення вільного і необмеженого доступу до міжнародних і національних інформаційних ресурсів. Якісні зміни в галузі розвитку сучасних інформаційних технологій і засобів передачі даних призвели до необхідності пошуку нових підходів та рішень у галузі створення, зберігання інформаційних ресурсів, їх організації, засобів доступу до них користувача.

Створення корпоративних бібліотечно-інформаційних систем (КБІС) і мереж – це один з актуальних напрямів бібліотечної справи. Важливою метою створення КБІС є підвищення повноти, оперативності бібліотечно-інформаційного обслуговування усіх категорій користувачів КБІС за рахунок

представлення ними об'єднаних інформаційних ресурсів і засобів пошуку з використанням сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій для вирішення освітніх, соціальних, культурних, ділових та інших завдань. Важливими інструментами реалізації цієї мети повинні стати інтегровані мережеві ресурси бібліотечних консорціумів. З цієї точки зору створення веб-сайтів КБІС – один з найважливіших результатів діяльності у цьому напрямі. Орієнтація на кінцевого користувача відображає зв'язок діяльності зі створення КБІС з головною метою Програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх» – забезпечення вільного доступу кожного мешканця віддалених регіонів до інформаційних ресурсів регіону, країни, світу.

Одне з основних завдань книгозбірні – формування єдиного інформаційного простору, який є максимально доступним кінцевому користувачеві. Інтеграція бібліотек буде сприяти вирішенню таких завдань:

- ❖ об'єднання електронних ресурсів бібліотек;
- ❖ загальнодоступність для користувачів корпорації фондів літератури;
- ❖ забезпечення доступу до наукових праць, дисертаційних фондів;
- ❖ створення інформаційних ресурсів для впровадження технологій дистанційної освіти.

Раніше діяльність бібліотечних корпорацій, в основному, складалася зі спільної участі бібліотек у створенні інформаційно-довідкових систем, прикладом яких є зведені каталоги, котрі можна розглядати як перший рівень інтеграції інформаційних ресурсів. Створення ж КБІС дозволить додатково реалізувати функції електронної доставки документів, спільного планового поповнення та використання повнотекстової електронної бібліотеки. У цілому створення корпоративної електронної бібліотечної системи забезпечить:

- ❖ підвищення ефективності використання об'єднаних ресурсів бібліотек усіх учасників проекту;
- ❖ збільшення темпів поповнення інформаційних ресурсів такої бібліотеки;
- ❖ об'єднання існуючих інформаційних ресурсів бібліотек в єдину КБІС і організацію доступу до об'єднаних ресурсів усіх учасників;
- ❖ створення єдиного інформаційного простору бібліотечних послуг.

Розглянемо етапи інтеграції бібліотек. Перший етап – створення корпорації бібліотек України з розподіленим інформаційним ресурсом. Діяльність корпорації здійснюється відповідно до типових і галузевих методичних документів, на основі єди-

ного плану інформаційно-бібліотечної діяльності і реалізується шляхом домовленостей між бібліотеками.

Другий етап інтеграції – створення зведеного електронного каталогу (ЕК) з метою централізації управління системою, вільного доступу користувачів до зведеного ЕК і об'єднаних ресурсів, створення технологічних принципів побудови зведеного ЕК. Передбачається «підтягування» менш технічно і технологічно забезпечених учасників до більш розвинених з відповідним розширенням ступеня їх участі у створенні загальних інформаційних ресурсів і обслуговуванні користувачів.

Третій етап інтеграції – створення «Електронних бібліотек без кордонів», координуючим центром яких стане портал, на якому створюється пошуковий модуль, що дозволяє організувати процес нарощування усіх необхідних функцій у рамках єдиного стратегічного рішення. Мета створення порталу – погоджений розвиток єдиного інформаційного ресурсу, який включає [1]:

- ❖ автоматизацію усіх основних бібліотечних процесів;
- ❖ керований доступ до повнотекстових інформаційних масивів;
- ❖ електронне замовлення і доставку документів;
- ❖ фінансову та правову відповідальність учасників КБІС;
- ❖ навчання користувачів і підвищення кваліфікації інформаційно-бібліотечних працівників.

Зараз у бібліотеках України реалізований перший етап розвитку корпоративної електронної бібліотеки – створені локальні електронні бібліотеки. Деякі з бібліотек успішно впровадили другий етап – організацію віддаленого доступу до електронної бібліотеки. Для цього створені веб-сервери, які взаємодіють з базами даних електронних видань. Загалом у теперішній час при достатньому розвитку інформаційних технологій, користувач бібліотеки міг би отримувати такі послуги:

- ❖ пошук інформаційних ресурсів в одній або кількох книгозбірнях через інтернет з віддаленого комп'ютера;
- ❖ замовлення літератури з можливістю вибору форми виконання замовлення: видача книги на руки в бібліотеці, представлення електронної копії документа через інтернет, пересилка книги поштою;
- ❖ контроль виконання замовлення в режимі онлайн через інтернет;
- ❖ пошук і замовлення літератури не тільки в своїй бібліотеці, але й одержання інформаційних ресурсів в інших бібліотеках;

❖ пошук і отримання доступу онлайн до повнотекстових матеріалів українських та зарубіжних електронних бібліотек.

Крім того, користувачі вже давно очікують діючу службу електронного замовлення, розширення доступу до зовнішніх баз даних, електронну доставку документів тощо. Але, на жаль, існуючі перешкоди впливають на впровадження і підвищення якості інформаційно-бібліотечних послуг:

- ❖ недостатність фінансування;
- ❖ відсутність системи просування нових послуг;
- ❖ недостатність взаємодії структурних підрозділів бібліотеки;
- ❖ відсутність кваліфікованих кадрів.

У процесі практичних робіт з реалізації Національної електронної бібліотеки України визначилася така послідовність процесів технологічного циклу створення її інформаційних ресурсів [3]:

- ❖ формування ЕК на основі опрацювання вхідного документного потоку НБУВ;
- ❖ формування загальнодержавної реферативної бази даних шляхом доповнення записів ЕК інформацією про зміст публікацій;
- ❖ поповнення фонду електронних документів матеріалами, які надаються інтелектуальними власниками;
- ❖ повнотекстове розширення реферативної бази даних шляхом організації гіпертекстових посилань на наявні в згаданому фонді документи.

Сьогодні НБУВ є визнаним лідером у галузі створення загальнодоступних сховищ інформації (в 1998 р. приступила до формування фонду електронних документів). Так, отримання повних текстів забезпечуватиметься інформаційними ресурсами Національного депозитарію електронних документів, де зберігатимуться комп'ютерні версії книг, журналів і газет, які видаються в Україні чи вільно поширюються в інтернеті, а також CD-ROM-копії пам'яток східнослов'янської писемності й українського друку, які мають бути створені універсальними науковими бібліотеками. У перспективі в цьому депозитарії повинні відобразитися всі видання держави. Отже, ефективне вирішення проблем створення електронних бібліотек може бути досягнуто тільки з урахуванням трансформаційних процесів, зумовлених переходом до інформаційного суспільства.

Таким чином, з вищевикладеного слід зробити такі висновки:

1. Процес інтеграції бібліотек об'єктивно приводить до створення КБІС і мереж, які є актуальною і сучасною формою організації бібліотечних ресурсів, їх об'єднання і збільшення.

2. Основними чинниками, які визначатимуть розвиток бібліотечно-інформаційних інституцій у найближчі роки будуть: стрімке зростання обсягів електронної інформації та формування колекцій електронних документів; корегування стратегії формування фондів у зв'язку з розширенням можливостей телекомунікаційного доступу до віддалених інформаційних ресурсів; використання інтернет-технологій і визначення особливого статусу бібліотек як гарантів загальнодоступності мережевої інформації; проведення теоретичних досліджень, спрямованих на визначення нових функцій бібліотек у інформаційному суспільстві.

3. Набуває актуальності проблема створення корпоративної науково-інформаційної системи НАН України як інтеграційної основи для розбудови єдиного науково-інформаційного простору держави. До основних завдань при запуску згаданої системи слід віднести формування наукової електронної бібліотеки публікацій НАН України.

4. Потрібно поступово переорієнтувати бібліотеки на оперативне отримання інформації в електронній формі. При цьому слід поєднувати як телекомунікаційний доступ до зовнішніх джерел інформації, так і формування фонду електронної періодики на компакт-дисках безпосередньо в бібліотечі.

5. Потребує уваги проблема розробки наукових засад комп'ютерного аналізу змісту інформаційних ресурсів. При проведенні теоретичних досліджень слід надати певних пріоритетів науковому обґрунтуванню шляхів трансформації бібліотек у базові документально-комунікаційні комплекси глобального електронного середовища, головні центри забезпечення суспільства загальнодоступною інформацією.

Література

1. Дунаева Н. В., Юдина О. А. Концепция создания единого информационного пространства библиотек аграрных образовательных учреждений стран СНГ [Электрон. ресурс] // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса: Материалы конф. «Крым-2004». – М.: ГПНТБ России, 2004. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см.
2. Костенко Л. Й. Проблеми формування електронних бібліотек України // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація: Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 220–228.
3. Чекмарев А. А. Государственная программа развития Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского на 2005–2010 гг. [Электрон. ресурс] // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса: Материалы конф. «Крым-2004». – М.: ГПНТБ России, 2004. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см.